Linas KVIZIKEVIČIUS

TYRINĖJIMAI VIDENIŠKIUOSE 1999 M.

1999 m. gegužės mėn. LII archeologijos skyriaus ekspedicija vykdė žvalgomuosius archeologinius tyrinėjimus Molėtų r. Videniškių gyvenvietėje – Videniškių bažnyčios ir vienuolyno ansamblio (AtR 126) reguliuojamo užstatymo zonoje.

Tyrinėjimai vykdyti centrinėje gyvenvietės dalyje, 15–30 m į P nuo bažnyčios šventoriaus, projektuojamos automobilių aikštelės statybos vietoje. Jų tikslas patikrinti, ar žemės judinimo darbų vietoje yra susiformavęs archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis. Iki šiol Videniškių gyvenvietė archeologiškai netyrinėta.

Videniškių gyvenvietė yra Rytų Lietuvoje, Molėtų r., 10 km į V nuo Molėtų miestelio bei 3 km į PR nuo Giedraičių giminės rezidencijos – Baltadvario. Žinoma, kad Videniškiai pirmą kartą paminėti 1373 m. Hermano Vartbergės kronikoje, kai Livonijos magistro Vilhelmo Vrimersheimo kariuomenė nusiaubė Tauragnus, Uteną, Balninkus, Dubingius ir Videniškius. Aišku, kad tuo metu čia buvo bent jau keletas sodybų, o gal ir dvaras. 1538 m. minimas Videniškių dvaras ir prie jo gyvenusieji amatininkai. Videniškiai laikomi kunigaikščių Giedraičių valda. 1618 m. čia Martynas Giedraitis pastatė Šv. Lauryno bažnyčią, čia įsikūrė vienuolynas. 1714 m. Zigmantas Augustas miesteliui suteikė privilegiją. XVIII a. II pusėje prie vienuolyno veikė parapinė mokykla. 1863 m. miestelyje gyveno 239 gyventojai, kurie daugiausia vertėsi žemės ūkiu bei smulkiais amatais.

Žvalgomųjų tyrinėjimų metu įvairiose projektuojamos automobilių stovėjimo aikštelės vietose ištirta 12 šurfų (10 – 1 m^2, 1–1,2 m^2 ir 1–1,7 m^2 dydžio). Tyrinėjimų metu nustatyta, kad teritorijoje archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs. Atliekant tyrinėjimus V aikštelės dalyje, šurfo Nr. 1 juodžemio sluoksnyje, rasta pavienių smulkių keramikos (puodų šukių) fragmentų, datuojamų XVII a. Šurfe Nr. 2 juodžemio sluoksnyje rasta XVIII–XIX a. laikotarpio žalvarinės žvakidės lėkštelė, smulkių keramikos fragmentų bei kitokių XVII–XIX a. datuojamų radinių. 66 cm gylyje nuo

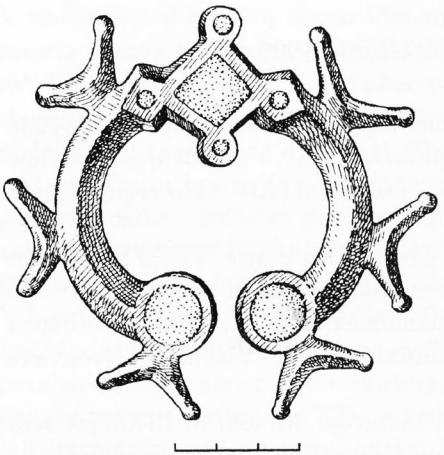

Pav. 44. Videniškiuose rasta žalvarinė emaliuota I–IV a. segė.
Fig. 44. Brass enamelled brooch of the 1st - 4th centuries found in Videniškiai.

žemės paviršiaus šurfe pradėjo išsiskirti molio tarpsluoksnis. Virš jo šurfo centre rasta pasaginė emaliuota su ataugomis segė (44 pav.), datuojama ankstyvuoju geležies amžiumi. Skutant sluoksnį, šalia jos rasta dar keletas žalvarinių XVIII–XIX a. dirbinių (arbatinuko dalių) bei pavienių XVI–XVII a. keramikos fragmentų. Šurfą praplėtus Š–P kryptimi, paaiškėjo, kad šioje vietoje yra buvusi iki 130 cm gylio duobė, kurios kraštai užeina už šurfo sienelių. Vėliau segės radimvietės vietoje papildomai atidengtas 20 m^2 dydžio plotas. Jame aptiktos 4 atskiros įvairių dydžių duobės. Duobių Nr. 1–2 užpildą sudarė griuvenos, jose radinių nerasta. Duobės Nr. 4 užpildą sudarė kalkių ir griuvenų su akmenimis sluoksniai. Čia aptikti keli keramikos (rudos molio masės puodų sienelių ir pakraštėlių) fragmentai. Kitokių radinių nerasta. Duobėje buvo suverstos išgriauto namo liekanos. Ploto centre atidengta 180×210 cm dydžio, iki 128 cm gylio, stačiakampė duobė Nr. 3. Jos kampuose aptiktos stulpavietės. Duobėje rasta monetų: lenkiškas Jono Kazimiero šilingas, Prūsijos Georgo Vilhelmo 1626 m. pusantrokas ir Rusijos Aleksandro II 1859 m. denežka. Taip pat aptikta XVI–XIX a. keramikos, žalvario gabalų, stiklo. Sprendžiant iš radinių, į duobę buvo pilamos šiukšlės. Segė į ją galėjo patekti kartu su kitais žalvariniais dirbiniais XIX a. Greičiausiai segė buvo rasta kur nors netoliese, laukuose, ar netoliese esančiame piliakalnyje, ir kurį laiką saugoma pas vietinį gyventoją, kuris galbūt užsiiminėjo varkalyste ar taisydavo žalvarinius indus bei daiktus.

Žvalgomieji tyrinėjimai papildė archeologinių duomenų bazę ne tik nauju senojo geležies amžiaus laikotarpio radiniu, bet ir praturtino žinias apie mažųjų Lietuvos miestelių buitinę kultūrą.

Linas KVIZIKEVIČIUS

Investigations in Videniškiai, in 1999

In 1999 LIH did archaeological surveys in the territory of planned construction of Videniškiai church and ensemble of monastery (Molėtai district). In different places 12 test excavations were explored (10 of them of 1m^2, 1 test excavation of 2 m^2 and the other test excavation of 1-1,7 m^2). In the western part of the zone of test excavation No 1, single potsherds dating back to the 17th century were found. In test excavation No 2 a plate of a brass candlestick, small pottery fragments and other finds dating back to the 17th -19th centuries were found. Among these finds one stray find was found. It was an enamelled penannular brooch with sprouts dating back to the 4th century (Fig. 44). In this place there was an ancient rubbish pit of 130 cm deep where coins (John Casimir's Polish shilling, Prussian George Vilhelm's *pusantrokas* (of one and a half value) of 1626 and Russian Alexander the Second's *denezhka* of 1859) and pottery, brass and glass pieces dating back to the 16th -19th centuries were found. The brooch together with other brass items got into the pit in the 19th century.

Linas KVIZIKEVIČIUS

TYRINĖJIMAI UKMERGĖS SENAMIESTYJE 1998 M.

1998 m. KPC užsakymu LII archeologijos skyriaus ekspedicija vykdė archeologijos žvalgomuosius tyrinėjimus Ukmergės senamiestyje. Šių žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų tikslas patikrinti, ar Ukmergės senamiestyje yra susiformavęs archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis, nustatyti jo chronologiją, intensyvumą ir paplitimo ribas.

Ukmergė istoriniuose šaltiniuose vadinama Vilkmerge. Piliakalnyje stovėjusi medinė pilis, vėliau ji sudeginta kryžiuočių puolimų metu (minimi 1333, 1365, 1378, 1386, 1391 m. puolimai). Dažniausiai nukentėdavo papiliai ir šalia buvusi gyvenvietė, pilis sunaikinta 1365 ir 1391 m. Po kovų su kryžiuočiais laikotarpio Ukmergė tapo dvaru. 1385 m. minimas Ukmergės valsčius, 1387 m. įsteigta parapija, pastatyta katalikų bažnyčia. XV a. I pusėje Ukmergei suteikiamos Magdeburgo teisės, o 1486 m. ji jau vadinama miestu. Greičiausiai tuo metu čia jau buvo susiformavusi visa to meto miestams būdinga infrastruktūra. Minima, kad Pilies kalne XV a. mūrinė pilis išstovėjusi iki XVII a. vidurio karų, nuo kurių smarkiai nukentėjo ir miestas. XVIII a. pab. Ukmergėje buvo 158 kiemai, o 1837 m. minimos 22 gatvės.